HARBIY XIZMATCHILARDA YENGILMAS JANGOVAR RUHNI SHAKLLANTIRISHDA JALOLIDDIN MANGUBERDI VA AMIR TEMUR HARBIY TAKTIKASINING ZAMONAVIY TALQINI

Mamadjanov Alisher Murtovich
Farg‘ona davlat universiteti Harbiy ta’lim fakulteti o‘qituvchi FFBFD (PhD), dotsent
Ollaberganov Ollabergan
Farg‘ona davlat universiteti Harbiy ta’lim fakulteti, 26/144-guruh kursanti

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy tahliliy maqolada Yangi O‘zbekiston Qurolli Kuchlari shaxsiy tarkibida yengilmas jangovar ruhni shakllantirish, ularning ma’naviy-psixologik tayyorgarligini eng yuksak darajaga ko‘tarishda buyuk sarkardalarimiz – Amir Temur va Jaloliddin Manguberdining harbiy san’ati hamda strategik taktikasining o‘rni chuqur ilmiy asoslarda o'rganilgan. Ong osti va axborot xurujlari sharoitida tarixiy qahramonlar merosini shunchaki o‘qitish emas, balki ularni zamonaviy harbiy-psixologik mashg'ulotlarga (xususan, maxsus taktik yo‘laklar, raqamli modellashtirish va kognitiv immunitetni shakllantirish dasturlariga) integratsiya qilishning aniq amaliy mexanizmlari ishlab chiqilgan. Shuningdek, ilg'or xorijiy davlatlar armiyalari tajribasi va milliy ta'lim amaliyoti asosida harbiy ta'lim tizimiga kiritilishi mumkin bo'lgan innovatsion yondashuvlar Farg‘ona davlat universiteti Harbiy ta’lim fakulteti misolida taklif etilgan.*

Kalit so‘zlar: *Jangovar ruh, mutanosib bo'lmagan harbiy harakatlar, psixologik amaliyotlar, strategik boshqaruv, axborot xavfsizligi, «Temur tuzuklari», taktik yo'lak, uch o'lchamli modellashtirish texnologiyalari, harbiy vatanparvarlik, genetik xotira, ta'minot va ijtimoiy kafolat, ruhiy turg'unlik.*

Zamonaviy xavf-xatarlar va ruhiyat masalasining dolzarbligi

Uchinchi ming yillikning dastlabki o'n yilliklaridan boshlab jahon miqyosidagi qurolli to'qnashuvlar o'zining an'anaviy qiyofasini butunlay o'zgartirdi. Bugungi kunning asosiy harbiy xavf-xatarlari va xurujlari faqatgina ochiq jang maydonlarida emas, balki ko'zga ko'rinmas axborot tarmoqlarida, milliy qadriyatlar maydonida va eng asosiysi – inson ongi hamda ruhiyatiga qaratilgan to'qnashuvlar o'chog'ida kechmoqda. Raqib kuchlar endilikda mudofaa chiziqlarini jismonan yorib o'tishdan oldin, asosan, harbiy xizmatchilar va aholining ma'naviy qadriyatlarini, Vatanga bo'lgan burchga sadoqatini hamda irodasini sindirishga harakat qiladi. Qurol-yarog‘, sun'iy tafakkur tarmoqlari, uchuvchisiz harbiy apparatlar va harbiy aviatsiya qanchalik taraqqiy etmasin, har qanday qaqshatqich jang taqdirini hal qiluvchi oxirgi va eng muhim ustun – bu qo'lida qurol ushlab turgan, Vatan sarhadlarini qo'riqlayotgan askarning yengilmas jangovar ruhidir.

Jahon harbiy tarixi shuni isbotlaydiki, harbiy texnika, son va ta'minot jihatidan ancha ustun bo'lgan qudratli armiyalar ham ba'zan ruhiy tushkunlik, ichki ishonchsizlik va qo'rquv sababli jangni mutlaq boy bergan. Buning sababi asbob-uskunalar yoki qurollarning nosozligi emas, balki shaxsiy tarkib qalbida vatanparvarlik, yurt taqdiriga daxldorlik va jangovar

motivatsiyaning yetishmasligi bo'lgan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo‘mondoni Shavkat Mirziyoyev o'z nutqlarida harbiy ta'lim va vatanparvarlik tarbiyasi masalasiga alohida to'xtalib: «Bizning harbiy xizmatchilarimiz nafaqat zamonaviy qurol-yarog'larni mukammal egallagan bo'lishlari, balki ma'naviy jihatdan yetuk, yuksak intellekt va metin irodaga ega bo'lishlari shart. Ularning qalbida shunday bir olov bo'lishi kerakki, bu olov har qanday dushmanning hamla qilish niyatini kuydirib tashlasin», deya ta'kidlagan.

Aynan shu ruhiy olovni shakllantirishda bizning eng katta tayanchimiz – xalqimizning necha ming yillik boy harbiy-tarixiy merosidir. Amir Temur va Jaloliddin Manguberdi nomlari shunchaki o'tmish xotirasi yoxud faxrlanish obyekti emas, balki eng og'ir, halokatli inqiroz holatlarida armiyani, davlat daxlsizligini va millat g'ururini qanday saqlab qolish bo'yicha yozilgan mukammal qoidalar to'plamidir. Ularning favqulodda vaziyatlardagi sarkardalik salohiyati bugungi kunning murakkab harbiy, geosiyosiy masalalarini yechishda asosiy yo'naltiruvchi kuch bo'lib xizmat qilishi shart.

Mazkur tadqiqot ishining bosh maqsadi – ulug' ajdodlarimiz harbiy san'atini zamonaviy harbiy-psixologik fanlar nuqtai nazaridan chuqur ilmiy tahlil qilish, sharqona harbiy faylasuflikni ilg'or xalqaro standartlarga mos ravishda o'rganish hamda ularni bugungi ofitser va kursantlarni tayyorlash amaliyotiga raqamli hamda taktik metodlar orqali uzviy integratsiya qilishning aniq amaliy mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi va ilmiy yondashuvlar

Mazkur maqolada ilgari surilgan g'oyalarni ilmiy asoslashda bir qator ilmiy va amaliy metodlardan kompleks tarzda foydalanildi:

Qiyosiy-tarixiy tahlil metodi orqali Amir Temur va Jaloliddin Manguberdi olib borgan yirik miqyosdagi harbiy harakatlar (Valiyon jangi, Sind daryosi jangi, Parvon jangi, Anqara jangi, Qunduzcha jangi) xronologiyasi bugungi zamonaviy ilg'or armiyalarning taktik harakatlar nizamnomasi bilan qiyosiy o'rganildi.

Empirik kuzatuv va psixologik tahlil tamoyillariga tayanib, harbiy ta'lim muassasalari kursantlari o'rtasida murakkab sharoitlarda (dala-o'quv maydonlaridagi mashg'ulotlarda, uzoq masofali og'ir yurishlarda) qaror qabul qilish jarayonining ruhiy va jismoniy holati kuzatildi. Ularning toliqish, charchoq va favqulodda holatlarda tarixiy motivatsiyadan, o'zlikni anglash tuyg'usidan qay darajada ta'sirlanishi o'rganildi.

Harbiy tizimli yondashuv asosida o'tmishdagi qo'shin tuzilmasining samaradorlik ko'rsatkichlari hozirgi axborotga markazlashgan va masofaviy tezkor boshqaruv nazariyasi doirasida keng qamrovli tahlil etildi. Shu jumladan, harbiy oliygohlardagi o'quv-tarbiya jarayonini bevosita qayta modellashtirish usulidan unumli foydalanildi.

Harbiy psixologiyada genetik xotira va milliy g'urur omili

Zamonaviy harbiy psixologiya fanida shunday muhim qoida borki, harbiy xizmatchining ruhiyati va uning shiddatli jang maydonidagi amaliy harakatlari nafaqat kundalik jismoniy mashg'ulotlarga, balki uning shaxsiy qadriyatlar tizimiga, ya'ni ongidagi genetik xotirasiga bevosita bog'liqdir. Askar o'zini o'tmishda kim bo'lganligini, kimlarning bevosita qonli davomchisi ekanligini anglamasa, uning uchun eng zamonaviy o'qotar qurol

ham shunchaki sovuq, jonsiz temirga aylanadi. Agar harbiy ta'lim muassasasining har bir kursanti yoki oddiy harbiy xizmatchi o'z qonida butun dunyoni adolat, intizom va qudrat bilan boshqargan yengilmas sarkardalar xislati mujassam ekanligini idrok etsa, u qarshisidagi har qanday qiyinchilikni vaqtinchalik sinov, mardlik maydoni sifatida qabul qiladi.

Harbiy xizmatchilarga Vatanga, xalqqa sadoqat g'oyasini faqatgina quruq nazariy so'zlar bilan tushuntirish kutilgan yuksak natijani bermaydi. Inson ongi misollarni va timsollarni talab qiladi. Ularni aniq tarixiy timsollar orqali, qiyosiy va tasviriy tushuntirish, qon-qardoshlik rishtalarini his qildirish orqali haqiqiy qo'rqmas qahramonga aylantirish mumkin. Ana shu tarbiya jarayonida ikkita mutlaqo ulug' tarixiy shaxs – so'nmas, bukilmas iroda ramzi bo'lgan Jaloliddin Manguberdi va tengsiz aql-zakovat hamda temir intizom timsoli bo'lgan Amir Temur hayoti va harbiy faoliyati zamonaviy harbiy psixologik tarbiyaning markaziy o'qini, tayanch nuqtasini tashkil etishi strategik ahamiyatga egadir.

Jaloliddin Manguberdining mutanosib bo'lmagan taktikasi va inqirozli vaziyatlarda ruhiy ustunlikka erishish

Harbiy amaliyotda shunday vaziyatlar kuzatiladiki, mudofaa armiyasi soni, harbiy texnikasi va moddiy ta'minoti jihatidan bostirib kelayotgan yovdan o'nlab marotaba ortda qoladi. Chingizxon istilosi davrida markazlashgan Xorazmshohlar davlati armiyasi aynan shunday falokatli va tarqoq holatga tushgan edi. Raqib tomondagilar o'zlari haqida «yengilmas, shafqatsiz yovvoyi kuch» degan mudhish psixologik vahimani, ya'ni bugungi tildagi strategik informatsion diversiyani hududlarga tarqatib bo'lgan, natijada qo'mondonlar va yirik shaharlar jangsiz taslim bo'layotgan davr edi. Sulton Jaloliddin Manguberdining harbiy, siyosiy va ruhiy qahramonligi shundaki, u butun Sharq va G'arbni titratgan raqibining mana shu «yengilmaslik xomxayoli»ni parchalab tashladi. Uning taktikasi bugungi harbiy ilm-fanda ruhiy turg'unlik va mutanosib bo'lmagan sharoitda tashabbusni qo'lga olish deb ataladi.

Inqirozli vaziyatlarda qo'mondonning shaxsiy namunasi

Tarixchi an-Nasaviy va Juvayniy asarlarida ochiq-oydin yozilganidek, Sind daryosi bo'yida halqasimon qurshovda qolgan Jaloliddin qo'shini harbiy nuqtai nazardan eng umidsiz holatda edi. Ortga chekinishga mutlaqo yo'l yo'q, orqada chuqur jarlik va to'lqinli, xatarli daryo oqimi, oldinda esa tartib bilan joylashgan, son jihatdan o'n barobar ustun raqib lashkari. Oddiy qoidalar bo'yicha bunday vaziyatda har qanday harbiy nizom, jangovar saflanish va qat'iy ko'rsatmalar o'z kuchini yo'qotadi, askarlarni qattiq vahima, tushkunlik va sarosima bosadi. Tushkunlik virus kabi bir askardan ikkinchisiga o'tib, butun qo'shinni emiradi. Jaloliddin Manguberdi aynan shu holatda mo'jiza darajasidagi favqulodda qaror qabul qildi: u qo'shin ortida, xavfsiz tepalikda turib buyruq bermadi, balki markaziy zarba guruhini shaxsan o'zi boshlab, eng xavfli nuqtaga – raqib lashkarining qoq yuragiga, dushman qo'mondoni qarorgohi sari yashindek hujumga o'tdi. Sultonning qo'rquv bilmas shiddatli jangini o'z ko'zi bilan ko'rgan Chingizxon uning hayratlanarli irodasiga qoyil qolib: «Otaga shunday jasur o'g'il farzand kerakki, u ikki kulfat girdobidan – qaqshatqich olov va suv kulfatidan ozod bo'lib, o'zini qutqara olsin!», deya o'z farzandlariga ibrat qilib ko'rsatgani manbalarda so'zma-so'z muhrlangan.

Bu tarixiy fakt bugungi ofitser va harbiy oliygoh kursantlari uchun bebaho amaliy o'quv vaziyati hisoblanadi. Keskin, hayot va mamot hal bo'layotgan vaziyatlarda insonning o'zini o'zi saqlash instinkti yuzaga chiqadi. Lekin harbiy xizmatchi komandirning ko'rsatmasidan ko'ra ko'proq uning ko'zlaridagi qo'rquvni yoki mardona jasoratni birinchi bo'lib o'qiydi. Qo'mondonning barchadan oldinda, eng oldingi marralarda qon kechishi, qiyinchilikni teng bo'lishishi askardagi o'lim qo'rquvini muqaddas burch, harbiy birodarlik va or-nomus hissi bilan almashtirib yuboradi. Jaloliddin Manguberdi strategiyasi bo'lajak yetakchi ofitserlarga Vatan himoyasida har doim shaxsiy mardlik va fidoiylik namunasini ko'rsatish qoidasini uqtiradi.

Hudud imkoniyatlaridan taktik foydalanish va to'satdan zarba berish san'ati

Buyuk sarkarda nafaqat jasur askar, balki hudud relefini yaxshi tushunadigan aql-idrok sohibi edi. Tarixdagi mashhur Valiyon jangi bunga yaqqol misoldir. Mo'g'ullarning eng kuchli avangard (ilg'or) qo'shinlariga qarshi Jaloliddin to'satdan va shiddatli hujum qilib, dushmanga tayyorgarlik ko'rishga imkon qoldirmadi. Raqib kuchlari ilk bor yengilish alamini tortdi va bu butun Xorazm xalqining ruhiyatiga kuchli umid baxsh etdi.

Undan keyin Parvon hududida bo'lib o'tgan jangda Jaloliddin raqibning eng ehtiyotkor sarkardalaridan biri boshchiligidagi o'ttiz minglik armiyani ehtiyotkorlik bilan tog' daralariga olib kirdi, toshqin suvlari va tabiiy pistirmalardan ustalik bilan foydalanib yovni butunlay tor-mor etdi. Raqibning asosiy zarbdor kuchi bo'lgan otliq yoykashlar keng tekislikda kuchli edi, biroq tog'ning tor daralarida bu harakatchan ustunlik butunlay nolga tenglashdi. Raqib bo'linmalari tor joylashuv sababli bir-birlariga qo'shimcha yordam bera olmadilar va psixologik sarosimaga tushib mutlaq mag'lub bo'ldilar.

Ushbu taktik uslub bugungi kunda maxsus operatsiyalar kuchlari tomonidan «hudud qirralaridan ustunlik sifatida foydalanish» sifatida keng qo'llaniladi. Manguberdi tajribasi kursantlarga jangda g'alaba qozonish uchun shunchaki qurol-aslahaga tayanish emas, balki dushmanni unga mutlaqo noqulay bo'lgan sharoitda va noqulay vaqtda jangga kirishga majbur qilishdek noyob san'atni o'rgatadi. Aql-idrok va hududiy joylashuv ustunligi ko'pincha miqdor ustunligini mutlaq yengib o'tadi.

Amir Temur harbiy san'atida tizimli boshqaruv, axborot ustunligi va qat'iy intizom tamoyillari

Agar Sulton Jaloliddin – jang maydonidagi alangali ruh, olovli jasorat va tinimsiz harakat timsoli bo'lsa, Sohibqiron Amir Temur – barcha insoniy hissiyotlarni mislsiz sovuqqonlik, teran tahlil va o'tkir aql bilan boshqargan tengsiz strategiya hamda nizam ustasidir. Uning «Temur tuzuklari» asari aslida o'rta asrlarning eng fundamental, hayotiy va pragmatik harbiy ta'limoti bo'lib, undagi ko'plab o'zgarmas qoidalar bugungi yirik global harbiy standartlar bilan bevosita hamohangdir. Ayniqsa, jangovar saflanish, qo'shin moddiy ta'minoti, ruhiy osoyishtalikni ta'minlash va qo'mondonlik boshqaruv ierarxiyasi (bo'ysinish tartibi) o'sha davr uchun mislsiz ratsional kashfiyot edi.

Zaxiradan to'lqinsimon zarba berish va psixologik holdan toydirish nazariyasi

Amir Temur o'zigacha bo'lgan an'anaviy, asrlar davomida qotib qolgan uch qismli armiya (markaz, o'ng va chap qanot) tuzilmasini tubdan isloh qilib, uni yettita mustaqil, erkin

va ayni paytda bir-birini to'ldiruvchi guruhlarga ajratgan. Bular: markaz (qalb), o‘ng qanot (barang‘ar), chap qanot (juvang‘ar), ilg‘or (hirovul), pichoq uchi (maxsus zarbdor qism), o‘ng va chap qanot aylanma pistirmalari.

Harbiy psixologiyaga ko'ra, shiddatli jang boshlangach, har qanday qudratli qo'shin ham ma'lum bir muddat o'tib ketma-ket zarbalardan jismonan va ruhan toliqadi. Sohibqiron Temurning daho darajasidagi ustun taktikasi shunda ediki, u qirg'oqqa urilayotgan yirik okean to'lqini kabi holdan toygan va charchagan raqib ustiga doimiy ravishda yangi, dam olgan, kuchga to'lgan zaxira kuchlarini ma'lum vaqt oralig'ida ketma-ket tashlab turgan.

Ruhiy-psixologik tahlil nuqtai nazaridan, dushman uchun o'z qarshisidagi baquvvat askarlarning hech qachon tugamasligi, aksincha, zarbaning borgan sari shafqatsizlashib, kuchayib borishi badanga yetgan jarohatdan ko'ra kattaroq vayronkor ruhiy bosimdir. Yevropa va Osiyoni titratgan Boyazid Yildirim armiyasiga qarshi Anqara jangida aynan shu ketma-ketlik ish bergan: dastlab raqib qo'shini manevrlar yordamida charchatilgan, muhim suv havzalaridan uzib qo'yilib chanqatilgan, so'ngra tinimsiz to'lqinsimon hujumlar bilan ularning qarshilik ko'rsatish irodasi sindirilgan. Bugungi kunda zamonaviy harbiylarda va taktik guruhlarda zaxiralarni to'g'ri, oqilona taqsimlash hamda jangovar harakatning doimiy dinamikasini ushlab turish bevosita Sohibqiron san'ati bilan mushtarak tarzda o'qitilishi strategik zaruratdir.

Akustik ta'sir, axborot ustunligi va halqali boshqaruv

Amir Temur qo'shinida raqib ruhiyatiga ta'sir qilishning yana bir muhim vositasi bu – ommaviy tovushlar, ya'ni akustik xuruj bo'lgan. O'n minglab askarlarning bir tekisda uradigan ulkan nog'oralari (kurgavul) qanotlar jangga kirishishidan avval shunday mudhish va ulug'vor sado chiqarganki, dushman askarlari o'qotar yoylarni qo'lga olmasidanoq ularning yuragini qattiq titroq bosgan.

Harbiy amaliyotda «Kuzatish, tahlil qilish, qaror qabul qilish va aniq harakat» tamoyiliga ko'ra, qaysi tomon qimmatli ma'lumotni tezroq olib, tezroq qaror qilsa, o'sha g'alaba nashidasini suradi. Amir Temur qo'shinida razvedka, ya'ni dushman haqida maxfiy axborot yig'ish va operativ choparlar aloqasi shunchalik mukammal, to'xtovsiz ishlaganki, u doimo o'z raqibidan bir necha hisoblangan qadam oldinda harakat qilgan. Dushman qo'shini ichiga ishonchsizlik urug'ini solish, raqib qo'mondonlari haqida chalg'ituvchi, soxta ma'lumotlar tarqatish orqali Temur qonli urush boshlanmasidanoq raqibning ittifoqchilarini bir-biriga dushman qilib qo'ygan. Uning «Tuzuklar»da shunday yozgani bejiz emas: «Bir to'g'ri va chuqur o'ylangan tadbir bilan yuz ming askar qila olmagan ishni osonlikcha amalga oshirish mumkin».

Bugungi axborotga markazlashgan urushlar va informatsion xurujlar davrida ushbu usul jang maydonida ommaviy ongga ta'sir etish deganidir. Zamonaviy harbiylar va kursantlarda ruhning mustahkam bo'lishi ularning kognitiv immunitetiga, ijtimoiy tarmoqlardagi soxta xabarlarga va bo'htonlarga aldanmasligiga, teran tahliliy fikrlashiga uzviy bog'liq. Bo'lajak yetuk ofitserlar dushmanning har qanday axborot xurujini xuddi dushmanning o'zi kabi mantiqan va chuqur tahlil qila olishi shart.

Siyosiy-ruhiy ta'minot, munosib taqdirlash va ijtimoiy kafolatning ahamiyati

Sohibqiron Temur qo'shinida oddiy navkardan tortib to amirgacha bo'lgan harbiy xizmatchilarning ma'naviy-ruhiy holati ularning oilaviy va ijtimoiy kafolatlari bilan mustahkam ta'minlangan. Qo'rqoqlik va sotqinlik uchun qat'iy jazo belgilangan bo'lsa, jasorat va qahramonlik nihoyatda qadrlangan. «Temur tuzuklari»da har bir harbiyni «suyurg'ol» (moddiy rag'bat) asosida mukofotlash, uning maoshi, ot-ulovi va agar jangda yarador bo'lsa yoki shahid ketsa, uning qolgan oila a'zolariga davlat g'aznasidan ko'rsatiladigan g'amxo'rlik miqdori aniq qilib belgilab qo'yilgan. O'z ortida ota-onasi, oilasi ta'minlanganini bilgan yigit jang maydonida o'lim haqida emas, faqat g'alaba va sharaf haqida o'ylaydi.

Bu ijtimoiy amaliyot bugungi kunda muhtaram Yurtboshimiz tomonidan milliy armiyamiz a'zolari va ularning oila a'zolari uchun yaratilayotgan ulkan ijtimoiy imtiyozlarning, uy-joy bilan ta'minlash dasturlarining va bepul ta'lim ko'rinishidagi g'amxo'rliklarning tarixiy ildizi hisoblanadi.

Maqsadli vazifa va erkinlik tamoyili

O'nlik, yuzlik, minglik va o'n minglik tumanlarga aniq bo'lingan armiyada Sohibqiron qat'iy markazlashgan ustuvor reja tuzgan. Biroq jang maydonidagi har soniya o'zgarib turadigan murakkab vaziyatlarda mayda taktik qarorlarni mustaqil qabul qilishni bevosita o'sha maydondagi bo'linma boshliqlari ixtiyoriga qoldirgan. Tizim maqsadi aniq: g'alaba qilish. Ammo bu maqsadni aynan qaysi usullar bilan mardonavor bajarish ijrochi qo'mondonning o'z harbiy bilimiga bog'liq. Bunday nodir uslub har bir kichik guruh komandirini tinimsiz o'ylashga, o'zgaruvchan sharoitda tezkor tashabbus ko'rsatishga va mustaqil, dadil yetakchi bo'lishga o'rgatadi.

Tarixiy merosni zamonaviy jangovar tayyorgarlikka joriy etish mexanizmlari

Ushbu maqolaning eng muhim, amaliy xulosasi shundaki, ajdodlarning ulug'vor merosidan shunchaki faxrlanish o'rniga, undan kundalik jangovar tayyorgarlik quroli sifatida foydalanish zarur. Buning uchun quruq ma'ruzalardan voz kechib, jarayonni bevosita dala-o'quv maydonlariga, interaktiv darsxonalarga va raqamli axborot makoniga olib kirishimiz muqarrardir. Farg'ona davlat universiteti Harbiy ta'lim fakulteti misolida, yoxud butun respublika mudofaa tizimiga joriy etish uchun quyidagi uchta innovatsion o'quv mexanizmini amaliyotga tatbiq etish taklif etiladi:

Birinchi mexanizm: Taktik to'siqlar va ruhiy-jismoniy barqarorlik yo‘lagini modellashtirish

Respublikamizdagi barcha harbiy oliygoh va qismlardagi an'anaviy to'siqlar yo'laklari asosan faqat jismoniy chidamlilikni oshirishga xizmat qiladi. Taklif etilayotgan yangi amaliyot esa qattiq tushkunlik, ekstremal yuklama va ruhiy inqirozli holatlarda aql bilan harakatlanishga, miyaning blokirovka bo'lishini va ongning xiralashishini oldini olishga mo'ljallangan ixtisoslashtirilgan ruhiy-jismoniy hududdir. Ushbu yo'lakka «Jaloliddin jasorati» deb nom berilishi kursantdagi mas'uliyatni o'n chandon oshiradi.

Bu yo'lak maxsus tarixiy-taktik hududlarga bo'linadi. «Tog' pistirmasi» nomli qismida harbiy xizmatchilar kutilmagan kuchli portlash sadosi, qalin hidli tutun va ochiq olov simulyatsiyasi ostida harakatlanishi talab etiladi. Jismoniy charchoq o'zining eng yuqori

darajasiga chiqqan nuqtada, o'ta loyqa chuqurlik orqali og'irligi 80 kilogramm bo'lgan manekenni (yaralangan quroldoshni) belgilangan xavfsiz nuqtaga qadar sudratib olib o'tish kabi mas'uliyatli vazifa beriladi. Bu g'oyat stressli vaqtda komandirlar o'zini yo'qotmasdan zudlik bilan himoya xalqasi (aylanma mudofaa) tashkil qilishi, ayni paytda eng mantiqiy taktik qarorlarni ovoz chiqarib buyruq qilishi shart. Bunday og'ir sinov yo'lagidan muvaffaqiyatli qon-ter to'kib o'tgan kursantlarda qalb qafasidagi qo'rquv parchalanadi, o'zaro jangovar hamjihatlik eng yuksak cho'qqiga ko'tariladi.

Ikkinchi mexanizm: Strategik aqlni charxlovchi «Sohibqiron nigohi» vizual taktik dasturi

Mobil aloqa vositalari va zamonaviy kompyuter texnologiyalari bilan o'sayotgan yosh avlodga yuz betlik quruq matnli kitobdan ko'ra, bitta jonli vizual-interaktiv ta'lim usuli ko'proq foyda beradi. Shu bois harbiy ta'lim fakultetlari o'quv xonalari uchun kompyuterga asoslangan maxsus taktik o'yin-dastur ishlab chiqilishi favqulodda dolzarbdir.

Dastur sharti shundan iboratki, kursant kompyuter ekranida o'tmishdagi yirik tarixiy janglarning uch o'lchamli xaritasiga joylashtiriladi. Dastur vizual tarzda kursantga qo'shin va topshiriq beradi: «Raqibning o'qotar qurollar va og'ir zirhli qismlari ustunlik qilmoqda. Zaxirangizda faqat kichik bir yengil harbiy guruh va tabiiy jarliklar bor. Qanday xatti-harakat qilasiz?»

Kursant o'zining strategik yurishini kiritgach, sun'iy tahliliy algoritm ushbu yurishni Sohibqiron Amir Temurning tarixda aynan qanday qaror qabul qilgani va zamonaviy qo'shin nizamnomalari bilan solishtiradi. Agar kursant yuzaki qaror qabul qilsa, ekranda o'z armiyasining halokatini ko'radi. Dastur unga o'zining qo'pol xatosini ko'rsatib, to'g'ri va murakkab strategiyani tushuntiradi. Bu amaliy dars usuli bo'lajak komandirlarning tezkor harakatlanishini, murakkab sharoitda sovuqqonlik bilan muammo yechishini va strategik fikrlash dunyoqarashini o'zgartirib yuboradi.

Uchinchi mexanizm: FDU Harbiy ta'lim fakultetida «Buyuk sarkardalar ruhiyati» dars moduli

Dunyodagi yetakchi davlatlar (jumladan xorijiy tajribalar) armiyalarining ofitserlar malakasini oshirish maktablarida jahonning mashhur qo'mondonlari merosi asosida tahliliy ma'ruzalar va amaliyotlar o'tkaziladi. O‘zbekistondagi oliy harbiy ta'lim muassasalarida, ayniqsa Farg'ona davlat universiteti Harbiy ta'lim fakulteti o'quv bazasida qator umumharbiy fanlar doirasida alohida «Buyuk sarkardalar ruhiyati va taktik yetakchilik» deb nomlangan chuqurlashtirilgan o'quv soatlarini joriy etish nihoyatda o'rinlidir. Bu soatlarning o'ziga xosligi shunda bo'lishi kerakki, unda aslo oddiy xronologik tarix bayon etilmaydi, balki daho qarorlarning bugungi operativ-taktik va harbiy hisob-kitob qoidalari qattiq tahlil etiladi. Dars jarayonida guruhlarda ochiq bahslar, turli amaliy qaror qabul qilish o'yinlari orqali kursantlarning nutqi va komandirlik ovozi ham shakllantiriladi.

Muhokama va keng qamrovli tahlil natijalari

Ilmiy rahbarlik va pedagogik nazorat davomida olib borilgan tizimli tadqiqotlar shuni isbotlamoqdaki, hozirgi kunda qabul qilingan umumbashariy harbiy standartlar faqatgina aniq matematik tahlillar, raqamli moddalashtirish, ta'minot logistikasi va o'ta qimmat

texnologiyalarga ko'proq suyanadi. Mustaqil O'zbekistonning milliy armiyasi o'z oldiga ushbu ilg'or jahon standartlarini chuqur o'zlashtirish va harbiy salohiyatni kafolatli himoya darajasiga olib chiqish maqsadini qo'ygan va buni muvaffaqiyatli amalga oshirmoqda. Biroq, texnik qism har doim inson omiliga bo'ysunadi. Qurol o'zidan o'zi g'alaba keltirmaydi. Armiyamiz daxlsizligini mutlaq yengilmaslik darajasiga yetkazish uchun biz xorijga xos bo'lgan qat'iy pragmatik yondashuvlarga, o'zimizning tengsiz sharqona irodamizni, insoniy fidoiylikni, metin qat'iyatni va buyuk sarkardalar ruhini birlashtirmog'imiz zarur.

Keng ko'lamli ilmiy-psixologik qarashlar shuni tasdiqlaydiki, haqiqiy, asl Vatan o'g'lonining ongi va qalbida nomus, burch va sharaf tushunchalari uning har qanday oddiy insoniy qiziqishlaridan mutlaq ustun turishi darkor. Bunday muqaddas, buzilmas tuyg'ularni yigitlar ongiga faqatgina o'tmish ildizlarga bo'lgan sadoqat va g'urur hissini singdirish orqaligina kiritish mumkin. Amir Temur taktikasi harbiyga temirdek sovuqqonlik va aql bilan g'olib bo'lishni, harbiy nizamga to'la amal qilishni o'rgatsa; o'z navbatida Jaloliddin Manguberdi mo'jizasi aslo taslim bo'lmaslikni, o'z vujudini va qalbini olov ichida toblashni namuna qilib ko'rsatadi. Ushbu yondashuvlarning ilmiy mutanosibligi kelajak Yangi O'zbekiston Qurolli Kuchlarining so'nmas va yengilmas formulasini belgilab beradi.

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari safida Vatan tinchligini qo'riqlayotgan va harbiy oliy ta'lim muassasalarining o'quv zallarida harbiylik sirlarini o'rganayotgan har bir shaxs shuni aslo unutmasligi kerakki, uning tomirlarida butun jahonni aql-zakovati va kuchi bilan boshqargan yengilmas armiyalarni bunyod etgan qahramon ajdodlar qoni oqmoqda. Vatan sarhadlari xavfsizligi shunchaki jismoniy tayyorgarlik darajasi bilan o'lchanmaydi. Haqiqiy va barqaror xavfsizlik – qalb jasorati, ona Vatanga bo'lgan cheksiz mehr va metin aqlning birgalikdagi zarbasi bilangina amalga oshiriladi.

Mazkur ilmiy-tadqiqot maqolasida ilgari surilgan g'oyalar, xususan, «Temur tuzuklari» va o'tmishdagi favqulodda vaziyatlar yechimlarining bugungi kunga takomillashtirilgan ko'rinishlarini – ruhiy-taktik yo'lak mashqlarini, raqamli ko'nikma dasturlarini o'quv tizimimizga qat'iy joriy etsak, shubhasiz, sifat jihatdan yangi va barkamol yosh ofitserlar avlodini tarbiyalaymiz. Bu orqali biz faqat qurolga emas, balki qiyin vaziyatda o'z vujudiga, mas'uliyatiga va mantiqqa suyanadigan, chekinish degan so'zni lug'atidan o'chirib tashlaydigan ofitser-strateglarni davlat xizmatiga hozirlaymiz. Shundagina milliy armiyamiz va harbiy xizmatchilarimiz butun el-yurtning ko'z o'ngida haqiqiy «Mard o'g'lonlar» va davlat suverenitetining buzilmas oltin qalqoni bo'lib mangu yarqiraydi. Vatan faqat shunday fidoiy va bilimdon himoyachilari bor ekanligidan xotirjam yashashga to'la haqlidir!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBALAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: «O‘zbekiston» nashriyoti, 2017.
2. «O‘zbekiston – 2030» strategiyasi to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. – Toshkent shahri, 2023 yil 11 sentyabr.

3. O'zbekiston Respublikasining «Mudofaa doktrinasi to'g'risida»gi Qonuni. – Toshkent, 2018 yil.

4. Amir Temur. Temur tuzuklari (Forschadan A.Sog‘uniy va H.Karamatov tarjimasi). – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2018.

5. Shihobiddin Muhammad an-Nasaviy. Sulton Jaloliddin Manguberdi hayoti tafsiloti. – Toshkent: «O‘zbekiston» nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2006.

6. Inoyatov T., Xolboyev S. Harbiy psixologiya va pedagogika. Oliy harbiy ta'lim darsligi. – Toshkent: Mudofaa vazirligi, 2019.

7. O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari umumharbiy nizomlari. – Toshkent: Mudofaa vazirligi rasmiy nashri, 2020.

8. Dadaboyev H. Amir Temurning harbiy mahorati. Monografiya. – Toshkent: «Sharq» nashriyoti, 1996.

9. Toshboyev O. Harbiy tayyorgarlik va taktik ta'lim asoslari. – Farg'ona: FDU nashriyoti, 2021.

10. Mudofaa vazirligining davriy nashrlari va soha nashrlari («O'zbekiston armiyasi», «Vatan himoyachisi» harbiy ilmiy jurnallaridagi maqolalar to'plami).

Global Science Publication